

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.5(477)

Замора О.І.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства,
*Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»*

Ярема Л.В.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства,
*Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»*

Zamora Oksana,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics of Enterprise,
Separated Subdivision of NULES of Ukraine «Bereshany Agrotechnical Institute»

Yarema Lubov,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics of Enterprise,
Separated Subdivision of NULES of Ukraine «Bereshany Agrotechnical Institute»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ І ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Замора О.І., Ярема Л.В. Сучасні проблеми ринку праці і зайнятості в Україні. У статті розглянуто сьогоденні проблеми, які виникли на ринку праці в Україні. За матеріалами державної статистичної звітності розглянуто загальну ситуацію, що склалася на ринку праці країни за останні роки, досліджено основні показники, що характерні для ринку праці, – зайнятості та безробіття, проаналізовано причини безробіття та зменшення зайнятості населення. Надано характеристику рівня зайнятості та економічної активності населення України з розподілом за статтю та віковими категоріями, структура зайнятості та причини безробіття. Визначено кількість зайнятих громадян у неформальному секторі економіки та розкрито причини їх виникнення. Проведено аналіз показників рівня безробіття та визначено причини трудової міграції. Вказано на необхідність розроблення державної підтримки зайнятості населення та подолання безробіття.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, робоча сила, заробітна плата, безробіття, трудова міграція.

Замора О.И., Ярема Л.В. Современные проблемы рынка труда и занятости в Украине. В статье рассмотрены сегодняшние проблемы, которые возникли на рынке труда в Украине. По материалам государственной статистической отчетности рассмотрена общая ситуация, сложившаяся на рынке труда страны за последние годы, исследованы основные показатели, характерные для рынка труда, – занятости и безработицы, проанализированы причины безработицы и уменьшения занятости населения. Охарактеризован уровень занятости и экономической активности населения Украины с распределением по полу и возрастным категориям, структура занятости и причины безработицы. Определено количество занятых граждан в неформальном секторе экономики и раскрыты причины их возникновения. Проведен анализ показателей уровня безработицы и определены причины трудовой миграции. Указано на необходимость разработки государственной поддержки занятости населения и преодоления безработицы.

Ключевые слова: рынок труда, занятость населения, рабочая сила, заработная плата, безработица, трудовая миграция.

Zamora Oksana, Yarema Lubov. Modern problems of the labor market and employment in Ukraine.

The article deals with the current problems that have arisen in the labor market in Ukraine. The article systematizes the current negative trends in the formation and development of the labor market. The description of the level of employment and economic activity of the population of Ukraine, broken down by sex and age categories, employment structure and causes of unemployment are given. The dynamics of economic activity of the population and the level of employment are analyzed. The number of employed citizens in the informal sector of the economy is determined and the causes of their occurrence are revealed. The analysis of indicators of unemployment rate was carried out and the causes of labor migration were determined. On the basis of the conducted assessment it was established that the problem in Ukraine remains a significant professional-qualification imbalance in the labor market. Highlight that belong to the category of people employed in the informal sector, shows the real situation on the informal employment are ways to reduce the number of people employed in the informal sector. Studies have shown that the main causes of such an imbalance are structural disproportions in the national economy, changes in the gender-age structure of the population, the lack of a mechanism for ensuring the continuity of generations in individual professions. It is researched that the labor market operates according to the cycles of business activity in our state. Thus, the demand for labor in Ukraine increases with the growth of the national economy, and vice versa. It is indicated on the necessity of developing state support for employment and overcoming unemployment. Directions of improvement of functioning and regulation of the labor market are indicated: laws and normative and legal (laws, norms, rules, legislative acts, normative and legal documents); finance (sources of formation of the compulsory social insurance against unemployment and the order of their use); organizational (means of the state employment system and assistance of the employment service, organization of vocational training, retraining and professional development of personnel).

Key words: labor market, employment of the population, labor force, wages, unemployment, labor migration.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Структурні зрушення, що відбуваються в економіці України на сучасному етапі, призводять до суттєвих негативних змін на національному та регіональних ринках праці. Соціальний регрес, який посилюється воєнними діями на сході, зростанням масштабів загального та довготривалого безробіття, неефективним використанням трудового потенціалу економічно активного населення країни, недостатньою продуктивністю економіки, її технологічним відставанням від розвинених країн світу, невідпрацьованістю системи соціального партнерства тощо, перешкоджає процесам соціалізації економічної системи, зокрема у сфері трудових відносин та ринку праці.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженню теоретичних, методологічних і прикладних проблем безробіття, регулювання ринку праці та зайнятості населення присвячено праці таких провідних українських учених, як: Н. Брюховецький, Н. Борецька, Л. Безчасний, Д. Богиня, С. Бандура, В. Василенко, Н. Вишневська, А. Горілий, О. Грішнова, М. Долішній, С. Злупко, Є. Качан, А. Колот, Е. Лібанова та ін.

Відаючи належне значним науковим напрацюванням названих вчених і враховуючи динамічність вітчизняного та регіонального ринків праці, необхідно акцентувати на відсутності комплексного підходу до обґрунтування механізму регулювання ринку праці.

Формулювання завдання дослідження. Метою роботи є дослідження проблем сучасного стану ринку праці та надання пропозицій щодо його розвитку та регулювання.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Трансформаційні перетворення, які відбуваються в економіці України, зумовили появу низки проблем у розвитку соціально-трудої сфери, які потребують усебічного дослідження та вирішення.

Ринок праці виступає регулятором соціально-економічного становища працівника на виробництві та в суспільстві. Розвиток ситуації на ринку праці та розвиток економіки є тісно взаємопов'язаними процесами. Останніми роками ринок праці України перебуває у стані трансформації, що супроводжується окремими негативними наслідками, зокрема пов'язаними зі зниженням продуктивності праці, погіршенням умов зайнятості, поширенням сегменту нестандартної зайнятості тощо. Значними є прояви професійно-кваліфікаційного дисбалансу попиту та пропозиції на національному ринку праці, збільшення навантаження на регіональні ринки праці, зростання рівня безробіття та соціальної напруги в країні.

Стан зайнятості населення є одним з основних індикаторів економіки, який відображає використання в суспільстві ресурсів праці. У рамках концепції робочої сили зайнятості надається перевага перед будь-яким іншим видом економічної активності (неактивності).

В Україні, за даними Державної служби статистики, чисельність зайнятого населення у 2018 р. порівняно з 2017 р. зросла на 204,5 тис осіб та становила 16,3 млн. осіб (табл. 1). За віковими групами майже половину зайнятих громадян становили особи віком 40-59 років, 29% – особи у віці від 30 до 39 років, 19% – у віці від 15 до 29 років. За професійними групами 41% зайнятих становили керівники, службовці, професіонали та фахівці, 19% – особи, що займали робочі місця, які належать до класу найпростіших професій, 17% – працівники сфери торгівлі та послуг, 12% – кваліфіковані робітники з інструментом та сільського господарства, 11% – робітники з обслуговування та машин [6].

Рівень зайнятості зріс із 56,0% до 56,8%. Зростання рівня зайнятості відбулося в усіх регіонах, найбільш суттєво – у Луганській (з 54,7% до 56,6%), Запорізькій (з 55,5% до 56,8%), Тернопільській (з 50,8% до 52,0%) та Черкаській (з 56,2% до 57,4%) областях. Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (62,3%), Харківській (61,5%), Київській (58,8%), Дніпропетровській (58,7%) та Миколаївській (58,1%) областях,

Економічно активне та зайняте населення (за методологією МОП) у 2010–2018 рр.

	Економічно активне населення				у тому числі зайняте населення			
	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
	у середньому, тис осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис осіб	у % до населення відповідної вікової групи
2010	20 894,1	63,6	19 164,0	71,9	19 180,2	58,4	17 451,5	65,5
2011	20 893,0	64,2	19 181,7	72,6	19 231,1	59,1	17 520,8	66,3
2012	20 851,2	64,5	19 317,8	72,9	19 261,4	59,6	17 728,6	66,9
2013	20 824,6	64,9	19 399,7	72,9	19 314,2	60,2	17 889,4	67,3
2014	19 920,9	62,4	19 035,2	71,4	18 073,3	56,6	17 188,1	64,5
2015	18 097,9	62,4	17 396,0	71,5	16 443,2	56,7	15 742,0	64,7
2016	17 955,1	62,2	17 303,6	71,1	16 276,9	56,3	15 626,1	64,2
2017	17 854,4	62,0	17 193,2	71,5	16 156,4	56,1	15 495,9	64,5
2018	17 939,5	62,6	17 296,2	72,7	16 360,9	57,1	15 718,6	66,1

Джерело: складено на основі [5]

а найнижчий – у Тернопільській (52,0%), Донецькій (49,9%) та Волинській (49,3%) областях.

Ситуація, що має місце на сучасному ринку праці, характеризується стрімким зростанням чисельності зайнятих у неформальному секторі економіки. Для зайнятості у неформальному секторі економіки характерні такі риси: відсутність факту офіційної реєстрації діяльності, а отже, й відсутність будь-якого правового або соціального захисту з боку держави чи профспілки; низький рівень продуктивності праці, використання застарілих і шкідливих технологій виробництва; низький рівень доходів працівників; переважання самозайнятості; неможливість виходу виробників на організовані ринки, відмова у кредитуванні [2].

Кількість зайнятих громадян у неформальному секторі економіки скоротилася на 109 тис осіб та становила 3,5 млн. осіб (табл. 2). Питома вага зайнятих у неформальному секторі серед усього зайнятого населення зменшилася з 22,9% у 2017 р. до 21,6% у 2018 р. Серед видів економічної діяльності найбільш поширеною неформальна зайнятість була у сільському, лісовому та рибному господарстві (43%), оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів (19%), а також у будівництві (15%).

Аналіз неформальної зайнятості у розрізі вікових груп свідчить, що найвищий її рівень характерний для

осіб у віці 15-24 років (34,6%) та у віці 60-70 років (36,6%), тобто серед найбільш уразливих категорій населення – молодь, яка шукає роботу під час здобуття освіти, та особи пенсійного віку (у результаті низького рівня пенсійного забезпечення і намагання знайти неформальні джерела отримання додаткових заробітків).

Пенсіонери погоджуються працювати на посадах, які не привабливі для молоді. Важливим чинником, який визначає вибір осіб на користь неформальної зайнятості в Україні, є рівень освіти. За офіційною статистикою рівень неформальної зайнятості скорочується зі зростанням рівня освіти як у міській, так і в сільській місцевості. Основними причинами поширення неформальної зайнятості населення стали: високе навантаження на фонд заробітної плати; високі податки на прибуток, додану вартість, обов'язкові платежі до бюджету та страхові внески тощо, що призводить до тінізації економіки; низький рівень життя населення, що спричиняє розвиток прихованих видів економічної діяльності; відсутність підходящого місця роботи, а отже, орієнтація частини населення на отримання доходів будь-яким способом; ступінь довіри громадян до суспільного устрою.

Державна служба статистики України здійснює моніторинг неформальної економіки з 1999 р. Визначення обсягів неформальної зайнятості здійснюється

Таблиця 2

Неформально зайняте населення за статтю, місцем проживання та статусом зайнятості у 2018 р.

	Кількість неформально зайнятого населення віком 15-70 років		у тому числі працювали			
			за наймом		не за наймом	
	тис осіб	у % до загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років	тис осіб	у % до загальної кількості зайнятого населення відповідного статусу	тис осіб	у % до загальної кількості зайнятого населення відповідного статусу
Усього	3541,3	21,6	1678,1	12,2	1863,2	71,9
Жінки	1469,5	18,6	659,8	9,7	809,7	74,6
Чоловіки	2071,8	24,5	1018,3	14,7	1053,5	70,1
Міські поселення	1599,6	14,2	1172,9	11,4	426,7	42,2
Сільська місцевість	1941,7	38,2	505,2	14,4	1436,5	91,0

Джерело: складено на основі [5]

відповідно до методики, яка передбачає віднесення до неформального сектору всіх зайнятих на незареєстрованих виробничих одиницях, які відповідають таким критеріям: 1) ринкова спрямованість економічної діяльності; 2) обмежена кількість працівників; 3) відсутність державної реєстрації підприємницької діяльності. Ураховуючи національну специфіку України, критерії визначення неформально зайнятих розширено за рахунок осіб, які працюють за усною домовленістю. Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки України стрімко, за даними Державної служби статистики, у 2018 р. порівняно з попереднім роком зменшилася на 154,3 тис осіб і становила 3,5 млн. осіб, або 22,9% від загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років. Серед сільських жителів кожна друга особа була неформально зайнята (40,6%), у торгівлі та сфері послуг – 21,8%, будівництві – 14,4%, промисловості – 6,3%, інших видах економічної діяльності – 13,1%. Найменший відсоток неформально зайнятих на транспорті, складському господарстві, пошті – 3,8%. Також чоловіки порівняно з жінками були більш схильні працювати неформально – 24,5% від загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років. Неформальна зайнятість притаманна населенню окремих соціально-економічних груп. Неформальні трудові відносини переважали у секторі самостійної зайнятості, де частка населення, яке працювало на неформальних робочих місцях, становила 74,7%, а серед працюючих за наймом таких осіб було 15,1% [1].

Серйозною проблемою є виникнення нестандартних форм зайнятості, в першу чергу, великого неформального сектору, цілком вільного від дій формальних регуляторів. Неформальний сектор не визнає гарантій зайнятості, замість письмових контрактів діють усні домовленості, договірним відносинам між працівниками і роботодавцями притаманний здебільшого короткостроковий характер, оплата праці здійснюється тільки готівкою, податки не сплачуються, суперечки вирішуються без участі держави [3].

Підсумовуючи щодо неформальної зайнятості, окремі фахівці стверджують, що насправді кількість зайнятих у неформальному секторі економіки України

може бути більшою, зважаючи на те, що на цей сектор, на думку експертів, припадає понад половини валового національного продукту.

Ринок праці у першій половині 2018 р. демонструє стабілізацію. Однак безробіття в Україні все ще залишається високим, а попит на спеціалістів зовсім не відповідає пропозиції.

Уперше з 2013 р. спостерігається зростання зайнятості населення: у першому кварталі 2018 р. кількість працюючих осіб у країні збільшилася на 149 тис. Якщо за цей же період 2017 р. частка зайнятого населення становила 55,2%, то зараз – 55,9% [4].

Основними причинами безробіття, як зареєстрованого, так і визначеного за методологією МОП, як і в попередні роки, залишаються вивільнення з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням кількості або штату працівників); звільнення за власним бажанням; у зв'язку із закінченням строку контракту; неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів.

Рівень безробіття в Україні все ще залишається високим: за методологією Міжнародної організації праці в Україні безробіття становить 9,7%, тоді як у країнах ЄС – 7,4%.

Чисельність безробітного населення у 2018 р. порівняно з 2014-2017 рр. скоротилася на 269 тис осіб та становила 1,5 млн. осіб. За віковими групами серед безробітних 29% становили особи віком від 15 до 29 років, 31% – особи у віці від 30 до 39 років, 22% – у віці від 40 до 49 років. За причинами незайнятості серед безробітних частка осіб, які звільнилися за власним бажанням, становила 36%, вивільнених з економічних причин – 22%, частка безробітних, у яких робота мала сезонний характер, – 12%, частка осіб, які не змогли знайти роботу після закінчення строку контракту, – 9%, після закінчення навчальних закладів – 8%.

Рівень безробіття (за методологією МОП) скоротився з 9,6% економічно активного населення у 2017 р. до 8,9% у 2018 р. Скорочення рівня безробіття відбулося в усіх регіонах. Найнижчий рівень безробіття спостерігався у Харківській (5,1%), Київській (6,2%), Одеській (6,7%) областях та місті Києві (6,6%), а найвищий –

Таблиця 3

Безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2010–2018 рр.

	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис осіб	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу		у тому числі за тривалістю пошуку роботи						Середня тривалість пошуку роботи, місяців
				до 1 місяця	від 1 до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 9 місяців	від 9 до 12 місяців	12 місяців і більше	
		усього, тис осіб	у % до всіх безробітних	у відсотках до підсумку						
2010	1 713,9	1 648,4	96,2	9,8	24,1	21,6	11,0	9,4	24,1	7
2011	1 661,9	1 608,4	96,8	11,8	27,7	23,2	10,4	6,6	20,3	6
2012	1 589,8	1 542,4	97,0	11,9	25,9	22,4	10,6	7,1	22,1	6
2013	1 510,4	1 473,7	97,6	11,0	26,9	23,8	10,4	6,4	21,5	6
2014	1 847,6	1 801,6	97,5	13,4	31,7	25,1	10,2	6,8	12,8	5
2015	1 654,7	1 617,4	97,7	10,5	23,3	23,9	11,0	7,3	24,0	7
2016	1 678,2	1 634,8	97,4	10,5	26,2	21,6	10,0	6,4	25,3	7
2017	1 698,0	1 662,5	97,9	12,0	26,1	19,3	9,5	6,4	26,7	7
2018	1 578,6	1 546,0	97,9	11,7	28,8	22,8	9,0	6,1	21,6	6

Джерело: складено на основі [4]

у Полтавській (11,7%), Кіровоградській (11,8%), Волинській (12,2%), Донецькій (14,1%) та Луганській (15,4%) областях. Протягом січня-жовтня 2018 р. роботодавцями було подано інформацію про заплановане масове вивільнення 158 тис працівників, що на 6% менше, ніж у відповідному періоді минулого року. Із загальної кількості попереджених про масове вивільнення 34% становили працівники державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування, 30% – охорони здоров'я та надання соціальної допомоги [6].

Частина безробітного населення, яке не може реалізувати себе на ринку праці регіону, поповнює контингент довготривалих безробітних або виїжджає на роботу за кордон чи до інших регіонів України. Аналізуючи потоки робочої сили на ринку праці, простежується чітка паралель між показниками довготривалого безробіття та міграції, адже тривалі, а дуже часто й марні, пошуки роботи змушують людину шукати джерело доходу та кращі умови життя за кордоном. Масштаби трудової міграції засвідчують, що поїздки на заробітки за кордон набули широкого розповсюдження та стали типовим для мешканців регіону джерелом доходів.

У 2018 р. послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном надавали 511 суб'єктів господарювання (у 2017 р. – 427 суб'єктів). Переважна більшість таких суб'єктів здійснювала діяльність в Одеській області (39%), у Донецькій, Херсонській, Дніпропетровській та Львівській областях та м. Київ – від 5% до 15%.

У 2018 р. відповідними суб'єктами господарювання за кордоном було працевлаштовано 97,1 тис громадян України, що на 16% більше, ніж у 2017 р. Найбільшими потоки трудових міграцій були на Кіпр (19,2 тис осіб), до Польщі (12,5 тис), Німеччини (10,6 тис), Великої Британії (7,9 тис), Греції (7,0 тис), Литви (3,6 тис), Ліберії (3,4 тис), Маршаллових Островів (3,3 тис), Нідерландів (2,8 тис), Панами (2,5 тис), Бельгії (2,4 тис), США (2,3 тис), Чехії (2,2 тис. осіб) [4].

Із загальної чисельності працюючих за кордоном 92% становили чоловіки. Більше двох третин трудових мігрантів була віком понад 30 років.

Половина трудових мігрантів мала повну вищу освіту, третина – професійно-технічну освіту. За тривалістю роботи: 66% трудових мігрантів уклали контракти на термін до шести місяців, 30% – від шести місяців до одного року, та 4% – понад один рік. За видами економічної діяльності: до виїзду за кордон майже 40% трудових мігрантів з України працювали у сфері транспорту, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності, 12% – у переробній промисловості, 11% – у будівництві.

Для зменшення міграції робочої сили необхідне впровадження системи заходів, які повинні мати чітке внутрішнє і зовнішнє спрямування. Передусім це заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки: створення робочих місць, сприятливий інвестиційний клімат тощо. Зовнішні заходи повинні забезпечувати цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та захист їхніх трудових прав.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведенні

дослідження свідчать, що, попри трансформаційну природу української економіки, вітчизняний ринок праці фактично функціонує відповідно до циклів ділової активності в нашій державі. Тому й попит на робочу силу в Україні збільшується зі зростанням національної економіки, і навпаки. На сучасному етапі, коли національна економіка зростає, активізувався й попит на робочу силу. При цьому відносно вищими темпами зростає попит на кваліфікованих працівників. А оскільки вітчизняний ринок за таку робочу силу конкурує з європейським ринком, де аналогічні посади оплачуються значно вище, то проблема нестачі кваліфікованої робочої сили в Україні може суттєво загостритися вже в найближчі роки.

Регулювання ринку праці є важливим напрямом розвитку національної економіки та об'єктивно необхідним процесом, оскільки він безпосередньо впливає на розширення зайнятості, підвищення добробуту та якості життя населення.

Проблему державного регулювання ринку праці в умовах соціально-економічної кризи слід розглядати як комплексну, що потребує поєднання складників регулювання ринку праці та політики зайнятості: законодавчих та нормативно-правових (законів, норм, правил, законодавчих актів, нормативно-правових документів); фінансових (джерела формування фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, порядок їх використання); організаційних (засоби державної системи працевлаштування за допомогою служби зайнятості, організація професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів).

До напрямів поліпшення ефективного функціонування складників регулювання ринку праці можна віднести:

- удосконалення нормативно-правового регулювання;
- спрямування державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу;
- удосконалення механізму державної підтримки ринку праці за рахунок надання субсидій на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів;
- створення умов для збереження і розвитку виробничого, освітнього потенціалу конкурентоспроможних закладів професійно-технічної освіти, що здійснюють підготовку робітничих кадрів за дефіцитними професіями шляхом надання державних субвенцій на означені цілі;
- удосконалення моніторингу ринків праці та освіти для забезпечення достовірності оцінок розвитку обох систем;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, що дасть можливість для відкриття додаткових робочих місць;
- розширення можливостей для нарощення конкурентоспроможності робочої сили шляхом удосконалення мережі освітніх закладів, що надають освітні послуги, та вдосконалення правових умов;
- удосконалення податкового законодавства у напрямі розвитку підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Безробіття в Євросоюзі впало до мінімуму з початку століття. *Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/444931/bezrobittya-v-uevrosoyuzi-vpalo-do-minimumu-z-pochatku-stolittya> (дата звернення: 26.05.2019).
2. Ведерніков М.Д. Неформальний сектор в структурі національного ринку праці. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 6. Т. 2. С. 189-192.
3. Про внесення змін до Положення про Державну службу зайнятості : Наказ Міністерства соціальної політики від 03.07.2015 № 697. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0825-15> (дата звернення: 26.05.2019).
4. Ринок праці-2018. ТОП-20 професій, яких гостро потребує. *Економіка та фінанси*. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/rinok-praci-2018-top-20-profesiy-yakih-gostro-potrebuje-ukrajina-517151.html> (дата звернення: 25.05.2019).
5. Статистичні матеріали офіційного сайту Ukrstat.org – публікація документів Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.org/uk> (дата звернення: 21.05.2019).
6. Як змінився ринок праці в Україні. *Роботодавець*. URL: <https://robotodavets.org.ua/2018/12/12/yak-zminyvsyayunok-pratsi-v-ukrayini.html> (дата звернення: 22.05.2019).